

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА

Методичні вказівки до виконання контрольних робіт
для студентів напрямку підготовки 0305 «Економіка і підприємництво»
спеціальності 7.03050801 «Фінанси і кредит»
заочної форми навчання

Затверджено
на засіданні кафедри
фінансів
Протокол № 1 від 29.08.2014р.

Фінансово-економічна безпека. Методичні вказівки до виконання контрольних робіт для студентів напряму підготовки 0305 «Економіка і підприємництво» спеціальності 7.03050801 «Фінанси і кредит» заочної форми навчання / Укл.: Шишкіна О.В., Кальченко О.М., Дубина М.В. – Чернігів: ЧДТУ, 2014. – 40 с.

Укладачі: Шишкіна Олена Вікторівна, кандидат економічних наук, доцент
Кальченко Ольга Миколаївна, кандидат економічних наук,
доцент
Дубина Максим Вікторович, кандидат економічних наук,
доцент

Відповідальний за випуск: Ільчук Валерій Петрович, завідувач кафедри
фінансів Чернігівського національного
технологічного університету, доктор
економічних наук, професор

Рецензент: доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри
фінансів Чернігівського національного технологічного
університету Ільчук Валерій Петрович

ПЕРЕДМОВА

Метою викладання дисципліни «Фінансово-економічна безпека» є формування теоретичних знань та практичних навичок щодо побудови та функціонування системи фінансово-економічної безпеки суб'єктів економіки, вирішення проблем комплексного забезпечення фінансово-економічної безпеки.

Предметом навчальної дисципліни є наукові основи забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів економіки, теоретико-методичні положення щодо побудови та функціонування, організації та управління системою фінансово-економічної безпеки, а також принципи та методи захисту суб'єктів господарювання в умовах ризику та невизначеності.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Фінансово-економічна безпека» є:

- дослідження змісту та ролі фінансово-економічної безпеки в економічній системі;
- ознайомлення з основними складовими фінансово-економічної безпеки суб'єктів економіки, а також загрозами та індикаторами;
- оволодіння знаннями щодо комплексного забезпечення відповідного рівня фінансово-економічної безпеки суб'єктів підприємництва;
- опанування способів виявлення потенційних і реальних загроз фінансово-економічній безпеці суб'єктів економіки; методів й особливостей гарантування фінансово-економічної безпеки, навичок приймання правильних управлінських рішень з питань забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів підприємництва;
- ознайомлення з міжнародним досвідом організації та управління системою фінансово-економічної безпеки, питаннями забезпечення фінансово-економічної безпеки у розвинутих країнах.

Для поглибленого засвоєння дисципліни «Фінансово-економічна безпека» студентам самостійно необхідно стежити за поточною інформацією з питань забезпечення безпеки всіх видів і сфер діяльності суб'єктів підприємництва, набувати навиків обробки статистичних даних та їх аналітичного осмислення, а також вміти робити узагальнюючі висновки на основі отриманих теоретичних знань. Важливою складовою самостійної роботи студентів заочної форми навчання є виконання контрольної роботи, що має на меті:

- закріплення знань теоретичного курсу «Фінансово-економічна безпека»;
- поглиблене вивчення методів і прийомів управління та нейтралізації ризиків і загроз в процесі забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів підприємництва;
- придбання практичних навиків щодо підготовки та обґрунтування рекомендацій, спрямованих на забезпечення фінансово-економічної безпеки економічних суб'єктів;
- відпрацювання навичок оформлення виконаної роботи у відповідності до вимог стандартів.

1 ЗМІСТ ТА ОБСЯГ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Контрольна робота складається з теоретичної та практично-розрахункової частини.

Теоретична частина складається з двох теоретичних питань (за варіантами) вибрати які можливо таким чином:

- для першої групи: варіант дорівнює N (N – порядковий номер студента в групі);
- для другої групи: варіант дорівнює $30+N$ (N – порядковий номер студента в групі).

Практична частина містить детальне розв'язання практичної ситуації щодо аналізу та оцінки певного виду безпеки за макроекономічними показниками розвитку держави.

Вибір об'єкту аналізу практичної роботи згідно варіанту відбувається таким чином (таблиці 1).

Методичні рекомендації щодо виконання практичної частини контрольної роботи наведені в п. 1.2 методичних рекомендацій. На основі запропонованих методик аналізу і оцінки безпеки необхідно: зібрати інформацію за 5 останніх років, провести розрахунки, виконати аналіз, виокремити позитивні і негативні зміни в сфері даного виду безпеки, сформулювати закономірності і узагальнити особливості притаманні конкретному виду безпеки (за варіантом), що уособлюються в кінцевих показниках. Встановити ризики і загрози, що з ними пов'язані.

Таблиця 1 – Вибір варіанту практичного завдання контрольної роботи

з/п	Вид безпеки	Варіант (згідно з теоретичною частиною)
1.	Макроекономічна	1, 18, 35, 5
2.	Зовнішньоекономічна	2, 19, 36, 53
3.	Інвестиційна	3, 20, 37, 54
4.	Інноваційна	4, 21, 38, 55
5.	Бюджетна	6, 23, 40, 56
6.	Валютна	8, 24, 41, 57
7.	Безпека грошового ринку і інфляційних процесів	7, 25, 42, 58
8.	Боргова	9, 26, 43, 59
9.	Безпека страхового ринку	10, 27, 44, 60
10.	Безпека фондового ринку	11, 28, 45, 22
11.	Виробнича	12, 29, 46, 39
12.	Банківська	17, 30, 47, 52
13.	Енергетична	13, 31, 48
14.	Продовольча	14, 32, 49
15.	Демографічна	15, 33, 50
	Соціальна	16, 34, 51

1.1 Теоретична частина контрольної роботи

Варіант 1

1. Сутність і місце фінансово-економічної безпеки суб'єктів підприємництва.
2. Забезпечення безпеки страхових компаній: сутність, особливості, специфіка, механізми.

Варіант 2

1. Концептуальні засади фінансово-економічної безпеки суб'єктів економіки. Зміст концепцій фінансово-економічної безпеки суб'єктів економіки.
2. Забезпечення безпеки учасників фондового ринку: сутність, особливості, специфіка, механізми.

Варіант 3

1. Обґрунтування необхідності формування системи фінансово-економічної безпеки суб'єктів підприємництва, як основи їх ефективного функціонування і розвитку.
2. Забезпечення бюджетної безпеки: сутність, особливості, специфіка, механізми.

Варіант 4

1. Принципи організації внутрішньої та зовнішньої взаємодії при вирішенні завдань забезпечення фінансово-економічної безпеки.
2. Фінансово-економічна безпека підприємства: сутність, методи і механізми забезпечення.

Варіант 5

1. Невизначеність та ризики суб'єктів господарювання як головна загроза фінансово-економічній безпеці.
2. Контроль і оцінка в системі фінансово-економічної безпеки банків. Оцінювання економічного ефекту діяльності системи забезпечення економічної безпеки банків та фінансових установ.

Варіант 6

1. Ідентифікація загроз і ризиків фінансово-економічній безпеці суб'єктів економіки різних організаційно-правових форм.
2. Оцінка сучасного стану банківської системи в контексті рівня її фінансово-економічної безпеки. Заходи банку щодо захисту від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Варіант 7

3. Складові фінансово-економічної безпеки: інноваційна, інвестиційна, фінансова, економічна, соціальна, технологічна, інформаційна, кадрова та інші.
4. Валютна безпека: сутність, особливості і механізми забезпечення, методика оцінки.

Варіант 8

1. Суть, функції та функціональне призначення складових фінансово-економічної безпеки.

2. Поняття та види корпоративних конфліктів. Об'єктивні та суб'єктивні причини виникнення конфліктів. Взаємозв'язок «корпоративних конфліктів» і «безпеки» як економічних категорій.

Варіант 9

1. Механізм взаємодії функціональних складових комплексної системи безпеки при проведенні заходів із протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам та ризикам діяльності установи, організації, підприємства.
2. Модель процесу конфлікту на підприємстві. Система забезпечення морально-психологічного клімату на підприємстві.

Варіант 10

1. Технології аналізу і оцінки складових фінансово-економічної безпеки. Методи, прийоми, критерії та індикатори оцінки складових фінансово-економічної безпеки.
2. Безпека учасників фондового ринку: сутність, особливості і механізми забезпечення, методика оцінки.

Варіант 11

1. Методологія формування концепції фінансово-економічної безпеки суб'єктів економіки.
2. Сутність поняття «економічна безпека» як економічної категорії. Різноманіття наукових підходів до визначення поняття «економічна безпека». Чинники впливу на рівень економічної безпеки.

Варіант 12

1. Управлінські відносини в системі економічної безпеки суб'єктів економіки. Функції і процес управління системою забезпечення економічної безпеки суб'єктів економіки.
2. Фінансово-економічна безпека підприємства: сутність, вибір методики оцінки. Переваги і недоліки обраної методики оцінки безпеки.

Варіант 13

1. Методи і прийоми управління системою безпеки підприємства, установи, організації.
2. Інноваційні підходи та заходи із вдосконалення управління системою забезпечення фінансово-економічної безпеки банків та фінансових установ.

Варіант 14

1. Організація взаємодії складових компонентів системи економічної безпеки установи, організації, підприємства.
2. Сутність та види конфліктів, їх учасники. Вплив конфліктів на рівень фінансово-економічної безпеки суб'єктів економічної діяльності.

Варіант 15

1. Механізм управління системою фінансово-економічної безпеки суб'єктів економіки. Визначення функціональних складових механізму управління системою безпеки суб'єктів економіки.

2. Фінансово-економічна безпека регіону: сутність і методика оцінки.

Варіант 16

1. Алгоритм і етапи управління фінансово-економічною безпекою економічних суб'єктів.

2. Фінансово-економічна безпека держави: сутність і методика оцінки.

Варіант 17

1. Нормативно-правові засади створення і управління системою фінансово-економічної безпеки суб'єктів економіки.

2. Боргова безпека: сутність, особливості і механізми забезпечення, методика оцінки.

Варіант 18

1. Поняття інформаційної безпеки. Складові інформаційної безпеки. Основні етапи розвитку та становлення інформаційної безпеки.

2. Безпека грошового ринку та інфляційних процесів: сутність, особливості і механізми забезпечення, методика оцінки.

Варіант 19

1. Забезпечення інформаційної безпеки. Забезпечення ІБ держави. Модель представлення системи інформаційної безпеки, вимоги до моделі. Підходи до формування моделі захисту інформації.

2. Бюджетна безпека: сутність, особливості і механізми забезпечення, методика оцінки.

Варіант 20

1. Міжнародні стандарти безпеки (ISO/IES), їхній зв'язок з вітчизняними стандартами (ГОСТ, ОСТ) та вплив на розвиток і діяльність українських підприємств. Основні етапи розвитку та становлення міжнародних стандартів, зміст їх основних концепцій.

2. Загальні та специфічні принципи забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства (організації, установи).

Варіант 21

1. Організація захисту інформаційної безпеки підприємств, установ, організацій з огляду на міжнародні стандарти. Створення інформаційної безпеки відповідно з вимогами міжнародних безпекових стандартів. Методи впровадження міжнародних стандартів в безпековий простір вітчизняного підприємництва.

2. Сутність поняття «фінансова безпека» як економічної категорії. Різноманіття наукових підходів до визначення поняття «фінансова безпека». Чинники впливу на рівень фінансової безпеки.

Варіант 22

1. Служба безпеки як підсистема підприємства (організації, установи). Принципи, форми та методи діяльності служби економічної безпеки підприємства, установи, організації. Функції та завдання служби економічної

безпеки

2. Сутність поняття «соціальна безпека» як економічної категорії. Різноманіття наукових підходів до визначення поняття «соціальна безпека». Чинники впливу на рівень соціальної безпеки.

Варіант 23

1. Служба безпеки підприємства (організації, установи). Процедура створення і ліквідації служби безпеки підприємства.
2. Уникнення та профілактика корпоративних конфліктів на підприємстві.

Варіант 24

1. Ресурсне забезпечення функціонування служби фінансово-економічної безпеки підприємства (організації, установи).
2. Діагностика рівня конфліктності колективу підприємства, організації, установи.

Варіант 25

1. Організаційна структура служби фінансово-економічної безпеки суб'єктів підприємницької діяльності. Розподіл повноважень і відповідальності між службою економічної безпеки установи, організації, підприємства та їх структурними підрозділами в системі забезпечення економічної безпеки.
2. Управління корпоративними конфліктами. Антикризове управління. Методи та способи подолання конфліктів.

Варіант 26

1. Особливості управління діяльністю служби фінансово-економічної безпеки підприємств. Положення про службу економічної безпеки підприємства, установи, організації. Механізми введення в дію рішень керівництва установи, організації, підприємства про протидію загрозам та ризикам.
2. Сутність поняття «військова безпека» як економічної категорії. Різноманіття наукових підходів до визначення поняття «військова безпека». Чинники впливу на рівень військової безпеки.

Варіант 27

1. Охоронна діяльність служби безпеки підприємства.
2. Організація захисту підприємства, установи, організації від протиправних дій, які відносяться до захоплення, поглинання та рейдерських атак підприємств, установ, організацій.

Варіант 28

1. Взаємодія установи, організації, підприємства з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, силовими структурами (СБУ, МВС та ін.), державними і недержавними підприємствами, установами та організаціями, громадськими об'єднаннями та громадянами при проведенні заходів із забезпечення економічної безпеки.
2. Забезпечення фінансово-економічної безпеки в процесі санації.

Варіант 29

1. Організаційно-штатна структура підрозділу економічної безпеки установи, організації, підприємства.
2. Сутність рейдерських посягань, причини виникнення та поширення. Схеми здійснення рейдерських посягань.

Варіант 30

1. Визначення завдань та функцій підрозділу економічної безпеки установи, організації, підприємства.
2. Механізми захисту підприємства від протиправних поглинань та захоплень, рейдерських атак.

Варіант 31

1. Організація та проведення інформаційної і аналітичної роботи зі своєчасного виявлення загроз і ризиків діяльності установи, організації, підприємства та розробки ефективних заходів для їх зниження.
2. Організація комплексної фінансово-економічної безпеки суб'єкта підприємництва з метою попередження банкрутства і ліквідації.

Варіант 32

1. Забезпечення інформаційної безпеки та захист комерційної таємниці.
2. Сутність, причини і мотиви реорганізації діяльності економічного суб'єкта. Ризики і загрози фінансово-економічній безпеці в процесі реорганізації суб'єкта підприємництва.

Варіант 33

1. Протидія недобросовісній конкуренції та недружнім поглинанням (рейдерам).
2. Сутність поняття «соціокультурна безпека» як економічної категорії. Різноманіття наукових підходів до визначення поняття «соціокультурна безпека». Чинники впливу на рівень соціокультурної безпеки.

Варіант 34

1. Ідентифікація та документування робіт, пов'язаних із забезпеченням економічної безпеки установи, організації, підприємства.
2. Сутність поняття «інформаційна безпека» як економічної категорії. Різноманіття наукових підходів до визначення поняття «інформаційна безпека». Чинники впливу на рівень інформаційної безпеки.

Варіант 35

1. Зміст робіт із забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства, установи, організації.
2. Система управління фінансово-економічною безпекою: сутність, елементи, технології управління.

Варіант 36

1. Методи та засоби інформаційного моделювання систем економічної безпеки управлінських процесів та систем.

2. Вплив фінансових ризиків на реструктуризацію боргів підприємств.

Варіант 37

1. Сутність та роль кадрової безпеки в забезпеченні ефективного функціонування і розвитку суб'єктів підприємницької діяльності.
2. Безпека страхового ринку: сутність, особливості і механізми забезпечення, методика оцінки.

Варіант 38

1. Функціональні складові кадрової безпеки: антиконфліктна (психологічна) безпека, професійна безпека, безпека життєдіяльності, соціально-мотиваційна безпека.
2. Енергетична безпека: сутність, особливості і механізми забезпечення, методика оцінки.

Варіант 39

1. Методи виявлення і збереження кадрової безпеки. Ризики персоналу та їх вплив на рівень кадрової безпеки та фінансово-економічної безпеки підприємства.
2. Регіональна безпека: сутність, особливості і механізми забезпечення, методика оцінки. Ключові фактори забезпечення безпеки.

Варіант 40

1. Оцінювання та моніторинг рівня загроз та ризиків персоналу при виконанні суб'єктом підприємницької діяльності завдань діяльності.
2. Продовольча безпека: сутність, особливості і механізми забезпечення, методика оцінки.

Варіант 41

1. Кваліфікаційні вимоги до персоналу з питань фінансово-економічної безпеки. Функціональні обов'язки персоналу підприємства.
2. Промислова розвідка: сутність, мета і задачі створення. Методи і механізми роботи.

Варіант 42

1. Нормативно-правове забезпечення кадрової безпеки персоналу.
2. Сутність поняття «національна безпека» як економічної категорії. Різноманіття наукових підходів до визначення поняття «національна безпека». Чинники впливу на рівень національної безпеки.

Варіант 43

1. Кошторис діяльності підрозділу економічної безпеки підприємства, установи, організації.
2. Податкова безпека: сутність, особливості і механізми забезпечення, методика оцінки.

Варіант 44

1. Відповідальність персоналу за порушення системи безпеки підприємства, установи, організації.

2. Інноваційна безпека: сутність, особливості і механізми забезпечення, методика оцінки.

Варіант 45

1. Сутність організації та управління кадрової безпеки. Функції та принципи організації та управління кадровою безпекою. Механізм організації та управління кадровою безпекою.
2. Грошово-кредитна безпека: сутність, особливості і механізми забезпечення, методика оцінки.

Варіант 46

1. Визначте суть ризик-менеджменту в процесі забезпечення фінансово-економічної безпеки.
2. Макроекономічна безпека: сутність, особливості і механізми забезпечення, методика оцінки.

Варіант 47

1. Ефективність кадрової безпеки. Критерії ефективності діяльності системи кадрової безпеки.
2. Інвестиційна безпека: сутність, особливості і механізми забезпечення, методика оцінки.

Варіант 48

1. Роль та місце фінансово-економічної безпеки банків в системі забезпечення економічної безпеки держави. Концепція безпеки банківських систем. Види безпеки банків і форми її організації.
2. Виробнича безпека: сутність, особливості і механізми забезпечення, методика оцінки.

Варіант 49

1. Основні завдання фінансово-економічної безпеки банків та фактори, що на неї впливають. Основні загрози фінансово-економічній безпеці банків. Концепція безпеки банківських систем.
2. Характеристика та особливості виникнення загроз фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання з монопольним положенням на ринку України.

Варіант 50

1. Основні інструменти забезпечення фінансово-економічної безпеки банків. Методи забезпечення фінансової безпеки банків. Характеристика внутрішніх методів.
2. Визначте основні ризики і загрози, що виникають при купівлі (продажі) бізнесу. Наведіть механізми і методики їх ідентифікації, оцінки і зниження спрямовані на забезпечення фінансово-економічної безпеки бізнесової структури.

Варіант 51

1. Зовнішні інструменти та методи забезпечення фінансової безпеки банків: банківське регулювання, банківський нагляд, банківський контроль.

2. Оцінка рівня фінансової безпеки підприємства: методи, прийоми, механізми. Методика і критерії оцінки.

Варіант 52

1. Визначення стратегії економічної безпеки банківської системи.
2. Зовнішньоекономічна безпека: сутність, особливості і механізми забезпечення, методика оцінки.

Варіант 53

1. Кількісна модель оцінки рівня фінансово-економічної безпеки банків.
2. Демографічна безпека: сутність, особливості і механізми забезпечення, методика оцінки.

Варіант 54

1. Принципи забезпечення фінансово-економічної безпеки банків. Принципи організації внутрішньої та зовнішньої взаємодії при вирішенні завдань забезпечення економічної безпеки банку.
2. Основні елементи системи фінансово-економічної безпеки підприємства: сутність та характеристика.

Варіант 55

1. Функції і процес управління системою забезпечення фінансово-економічної безпеки банків та фінансових установ.
2. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення.

Варіант 56

1. Механізм дії та основні етапи забезпечення фінансово-економічної безпеки банків. Технології формування комплексної системи забезпечення економічної безпеки банківської установи.
2. Міжнародна фінансова безпека: сутність, особливості і механізми забезпечення, методика оцінки.

Варіант 57

1. Стратегії управління фінансово-економічною безпекою банківських установ. Методи управління системою банківської безпеки.
2. Сутність фінансово-економічної безпеки як економічної категорії. Принципи забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств (організацій, установ).

Варіант 58

1. Діагностика фінансово-економічної безпеки в комплексі забезпечення фінансово-економічної безпеки банку.
2. Діагностування впливу загроз мікро- та макросередовища на фінансову безпеку підприємств.

Варіант 59

1. Експертні методи оцінки рівня фінансово-економічної безпеки банків.
2. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: особливості, специфіка, спільні та відмінні риси.

Варіант 60

1. Сутність та основні складові системи фінансово-економічної безпеки банків. Механізм взаємодії функціональних складових комплексної системи безпеки при проведенні заходів із протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам та ризикам діяльності банків та фінансових установ.
2. Фінансова безпека держави в умовах глобалізації

1.2 Рекомендації до практичної частини контрольної роботи

Ступінь впливу загроз на розвиток соціально-економічних процесів необхідно визначати на підставі постійного відстеження системи індикаторів економічної безпеки.

Індикатори економічної безпеки – це реальні статистичні показники розвитку економіки країни, які найбільш повно характеризують явища і тенденції в економічній сфері.

Відхилення індикаторів від граничних (порогових) або оптимальних значень призводить до порушення нормального перебігу відтворювальних процесів, виникнення або посилення негативних тенденцій суспільного розвитку. Стан економічної безпеки визначається шляхом аналізу системи індикаторів, які дають змогу комплексно і адекватно сприймати характер соціально-економічних процесів через їхню відповідність національним інтересам та вимогам національної безпеки.

Оптимальні значення індикаторів – це інтервал величин, у межах яких створюються найбільш сприятливі умови для відтворюваних процесів в економіці.

Порогові значення індикаторів – це кількісні величини, порушення яких викликає несприятливі тенденції в економіці;

Кількісний розрахунок основних індикаторів економічної безпеки, а також порогові значення індикаторів наведені в таблицях 1- 16. По кожній складовій економічної безпеки, індикатори безпеки, які визначені у методичних рекомендаціях і розраховані на основі офіційних статистичних даних, співставляються зі шкалою порогових значень. Порушення порогових величин та вихід за межі інтервалу оптимальних значень свідчить про несприятливі або загрозливі тенденції в економіці. Отримані дані необхідно ґрунтовно проаналізувати, зробити належні висновки. На основі отриманого аналізу рівня окремої складової фінансово-економічної безпеки необхідно розробити заходи щодо підвищення відповідної складової безпеки.

Дані, необхідні для розрахунку поточного стану економічної безпеки України, надаються офіційними органами з певною періодичністю (щоквартально), тому моніторинг стану економічної безпеки може здійснюватися у щоквартальному режимі. Можливим є порівняння показників економічної безпеки у динаміці за ряд років (4-5 років).

1.2.1 Макроекономічна безпека

Макроекономічна безпека – це стан економіки, при якому досягається збалансованість макроекономічних відтворювальних пропорцій.

Таблиця 2 – Індикатори та порогові значення індикаторів стану макроекономічної безпеки України

№ з/п	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення (x_{opt})
1	2	3
1	Відношення обсягу ВВП до середнього значення у країнах ЄС, %	не менше 75
2	Темпи приросту ВВП, %	
3	Відношення обсягу ВВП на одну особу до середньосвітового значення, %	не менше 100
4	Валове нагромадження основного капіталу, % до ВВП	не менше 25
5	Зміна запасів матеріальних оборотних коштів, % до ВВП	-1,5 - +1,5
6	Відношення сальдо платіжного балансу України до ВВП, %	-1 - +1
8	Відношення темпу росту продуктивності праці до темпу росту заробітної плати, разів	не менше 1
9	Частка наявних доходів нефінансових корпорацій у валових наявних доходах, %	не менше 14-15
10	Частка сектору загальнодержавного управління в наявних доходах, %	не більше 20

1.2.2 Зовнішньоекономічна безпека

Зовнішньоекономічна безпека – це такий стан відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам, що забезпечує мінімізацію збитків держави від дії негативних зовнішніх економічних чинників та створення сприятливих умов розвитку економіки завдяки її активній участі у світовому розподілі праці.

В умовах інтеграції економіки України до світової економічної системи роль зовнішньоекономічної безпеки стає дедалі відчутнішою. Зовнішньоекономічна безпека полягає у спроможності держави протистояти впливу зовнішніх негативних чинників і мінімізувати заподіяні ними збитки, активно використовувати участь у світовому поділі праці для створення сприятливих умов розвитку експортного потенціалу і раціоналізації імпорту; забезпечувати відповідність зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам.

Серед основних показників зовнішньоекономічної безпеки, за допомогою яких можна визначити рівень захищеності національної економіки чи наявність зовнішніх загроз, варто виділити такі: покриття імпорту експортом, експортна безпека, імпортна безпека.

Коефіцієнт покриття імпорту експортом (K) розраховується як відношення обсягу експорту (*EX*) до загального обсягу імпорту (*IM*):

$$K = EX/IM, \quad (1)$$

Даний коефіцієнт визначає, наскільки обсяг експорту є більший або менший за обсяг імпорту. Якщо обсяг імпорту перевищує обсяг експорту, матиме місце негативна тенденція у зовнішньоторговельному обороті країни (від'ємне сальдо). Коефіцієнт розраховується за даними Держкомстату України. Порогове значення цього показника не повинно бути менше 1.

Під експортною безпекою слід розуміти забезпечення державою конкурентоспроможності продукції на зовнішньому ринку, підтримання відповідності експорту держави її національним інтересам.

Для проведення моніторингу експортної безпеки пропонуються розрахунки експортної залежності (*EXз*) як показника частки експорту (*EX*) відносно ВВП:

$$EXз = EX/ВВП, \quad (2)$$

Показник розраховується за даними Держкомстату України. Порогове значення його дорівнює 50%.

Під імпортною безпекою слід розуміти такий стан зовнішньої торгівлі, за якого країна не відчуває надмірної залежності від імпорту. Для проведення моніторингу імпортної безпеки розраховується показник імпортної залежності як відношення імпорту (*IM*) до ВВП:

$$IMз = IM/ВВП, \quad (3)$$

Показник розраховується за даними Держкомстату України. Порогове значення його дорівнює 50%.

Таблиця 3 – Індикатори та порогові значення індикаторів стану зовнішньоекономічної безпеки України

№ з/п	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення ($x_{\text{опт}}$)
1	2	3
1	Частка імпорту у внутрішньому споживанні держави, %	не більше 30
2	Частка імпорту продовольства у внутрішньому споживанні держави, %	не більше 25
3	Питома вага провідної країни-партнера в загальному обсязі зовнішньої торгівлі, %	не більше 30

Продовження табл. 3

1	2	3
4	Питома вага сировинного та низького ступеня переробки експорту (промисловості) у загальному обсязі експорту товарів, %	не більше 40
5	Коефіцієнт покриття імпорту експортом (відношення між обсягами експорту та імпорту), разів	не менше 1
6	Відношення обсягу експорту до ВВП, %	не більше 50
7	Відношення обсягу імпорту до ВВП, %	не більше 50

1.2.3 Інвестиційна безпека

Інвестиційна безпека – це такий рівень національних та іноземних інвестицій (за умови оптимального їх співвідношення), який здатен забезпечити довгострокову позитивну економічну динаміку при належному рівні фінансування науково-технічної сфери, створення інноваційної інфраструктури та адекватних інноваційних механізмів.

Хронічний дефіцит інвестицій призводить до фізичного і морального спрацювання обладнання, його некомпенсованого вибуття. В результаті відбувається зниження випуску продукції, падіння її конкурентоспроможності, дискваліфікація працюючих на технологічно відсталому обладнанні.

Інвестиції поділяються на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх інвестицій слід відносити реальні інвестиції, які в українській статистиці відображаються як *капітальні вкладення* (в подальшому - *СІ*). До зовнішніх - *прямі іноземні інвестиції* (*ІІ*). Таким чином, реальні інвестиції в економіку можна відобразити такою формулою:

$$I = CI + II, \quad (4)$$

де *I* - загальний обсяг реальних інвестицій в економіку країни.

Світовий досвід свідчить, що для стабільного економічного зростання країни річні інвестиції за певний період часу мають бути на рівні 19-25% до ВВП. Тобто для підтримання інвестиційної безпеки загальний обсяг інвестицій в економіку країни по відношенню до ВВП має бути на рівні:

$$PIB = I/VVP \times 100\% > 19 - 25\%, \quad (5)$$

де *PIB* - рівень інвестиційної безпеки у відсотках;

I - загальний обсяг реальних інвестицій в економіку країни за період, який розглядається, у грошовому вимірі;

VVP – валовий внутрішній продукт за період.

Величина повинна утримуватися на рівні 19-25%, що є *пороговим значенням інвестиційної безпеки*.

Максимальне порогове значення інвестиційної безпеки відповідає етапу, коли економіка перебуває на стадії реформування і потребує значних інвестицій. Коли економіка перебуває на етапі стабільного розвитку, порогове значення інвестиційної безпеки може бути меншим.

Таблиця 4 – Індикатори та порогові значення індикаторів стану інвестиційної безпеки України

№ з/п	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення ($X_{\text{опт}}$)
1	2	3
1	Обсяг реальних інвестицій в економіку у % до ВВП (рівень інвестиційної безпеки (РІБ)), %	>19 - 25%,
2	Ступінь зносу основних засобів, %	не більше 35
3	Відношення обсягу інвестицій до вартості основних фондів, %	не менше 6
4	Відношення обсягів інвестицій в основний капітал до ВВП, %	не менше 25
5	Відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП, %	5-10
6	Частка прямих іноземних інвестицій у загальному обсязі інвестицій, %	від 20 до 30

1.2.4 Інноваційна безпека

Інноваційна безпека – це такий стан науково-технологічного та виробничого потенціалу держави, який дає змогу забезпечити належне функціонування національної економіки, достатнє для досягнення та підтримки конкурентоздатності вітчизняної продукції, а також гарантування державної незалежності за рахунок власних інтелектуальних і технологічних ресурсів.

Головною загрозою інноваційній безпеці України є недостатній рівень фінансування НТР і виникнення пов'язаних з цим похідних загроз: відтік науковців та висококваліфікованих фахівців, недостатній розвиток інфраструктури науково-технічного потенціалу, повільне оновлення продукції виробничого комплексу.

Індикатор інноваційної безпеки (ІБ) обчислюється як відношення обсягу фінансування НТР за рахунок усіх джерел (ДР) до ВВП за відповідний період:

$$ІБ = ДР/ВВП \times 100\%. \quad (6)$$

Оптимальне для України порогове значення показника рівня витрат на науково-технічну діяльність має бути на рівні не менш ніж 2% від ВВП.

Таблиця 5 – Індикатори та порогові значення індикаторів стану інноваційної безпеки України

№ з/п	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення (x_{opt})
1	2	3
1	Рівень витрат на науково-технічну діяльність (індикатор інноваційної безпеки), %	Не менше 2
2	Питома вага видатків державного бюджету на науку у ВВП, %	не менше 1,7-2
3	Кількість спеціалістів, які виконують науково-технічні роботи, осіб на 1000 чол.	не менше 9
4	Частка підприємств, що впроваджують інновації, в загальній кількості промислових підприємств, %	не менше 50
5	Коефіцієнт винахідницької активності (кількість отриманих охоронних документів (патентів) на 1 млн. чол.)	не менше 400
6	Відношення кількості впроваджених об'єктів промислової власності (винаходів, корисних моделей, промислових зразків) до зареєстрованих, %	не менше 90
7	Частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі промислової продукції, %	не менше 5
8	Індекс зміни активності створення зразків нової техніки, %	не менше 100
9	Індекс зміни активності освоєння нових видів продукції, %	не менше 100
10	Співвідношення частки фундаментальних досліджень, прикладних досліджень, науково-технічних розробок та науково-технічних послуг, виконаних власними силами в загальному обсязі, %	15:25:60

1.2.5 Фінансова безпека

Фінансова безпека – це такий стан бюджетної, грошово-кредитної, банківської, валютної системи та фінансових ринків, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних загроз, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання.

Стабільність фінансової системи визначається багатьма чинниками, основними з яких є: рівень інфляції, обсяги внутрішніх і зовнішніх боргів держави, стан виконання державного бюджету, рівень монетизації економіки, вартість банківських кредитів, достатній обсяг міжнародних резервів НБУ.

Фінансова безпека, у свою чергу, містить такі складові:

- бюджетна безпека – це стан забезпечення платоспроможності держави з урахуванням балансу доходів і видатків державного й місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів;

- валютна безпека – це такий стан курсоутворення, який створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняного експорту, безперешкодного припливу в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках;

- грошово-кредитна безпека – це такий стан грошово-кредитної системи, який характеризується стабільністю грошової одиниці, доступністю кредитних ресурсів та таким рівнем інфляції, що забезпечує економічне зростання та підвищення реальних доходів населення;

- боргова безпека – це такий рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування й ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для вирішення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує втратою суверенітету і руйнуванням вітчизняної фінансової системи;

- безпека страхового ринку – це такий рівень забезпеченості страхових компаній фінансовими ресурсами, який дав би їм змогу в разі потреби відшкодувати обумовлені в договорах страхування збитки їх клієнтів і забезпечити ефективне функціонування;

- безпека фондового ринку – це оптимальний обсяг капіталізації ринку (з огляду на представлені на ньому цінні папери, їх структуру та рівень ліквідності), здатний забезпечити стійкий фінансовий стан емітентів, власників, покупців, організаторів торгівлі, торговців, інститутів спільного інвестування, посередників (брокерів), консультантів, реєстраторів, депозитаріїв, зберігачів та держави в цілому.

1.2.5.1 Бюджетна безпека

Дефіцит державного бюджету є перевищенням обсягів видатків бюджету над обсягами його доходів. Рівень дефіциту бюджету на кожний конкретний рік визначається як відношення обсягу дефіциту до обсягу річного ВВП.

Інформація щодо дефіциту державного бюджету України міститься в законі про державний бюджет України на конкретний рік, у звітних матеріалах Міністерства фінансів, що стосуються виконання державного бюджету, а також у статистичних матеріалах Держкомстату України.

Таблиця 6 – Індикатори та порогові значення індикаторів стану фінансової безпеки України

№ з/п	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення (x_{opt})
1. Бюджетна безпека		
1.1	Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет (без урахування доходів Пенсійного фонду), %	не більше 30
1.2	Відношення дефіциту, профіциту державного бюджету до ВВП, %	не більше 3
1.3	Покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень, %	не більше 30
1.4	Відношення дефіциту, профіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі, %	не більше 5
1.5	Обсяг трансфертів з державного бюджету, % до ВВП	не більше 10-15
1.6	Амплітуда коливань бюджетних видатків на одну особу між регіонами України, %	не більше 20-30

1.2.5.2 Валютна безпека

Міжнародні резерви НБУ. Від рівня міжнародних резервів центрального банку значною мірою залежить зовнішня стабільність національної валюти, яка визначається стабільністю її валютного курсу стосовно інших валют, а також зовнішня платоспроможність держави стосовно погашення і обслуговування зовнішніх боргів. Інформація щодо обсягів міжнародних резервів міститься у бюлетенях НБУ.

Таблиця 7 – Індикатори та порогові значення індикаторів стану фінансової безпеки України

№ з/п	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення (x_{opt})
2. Валютна безпека		
2.1	Темп зміни індексу офіційного курсу гривні до долара США до показників попереднього періоду, %	не більше 6
2.2	Відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів (рівень доларизації), %	не більше 25
2.3	Валові міжнародні резерви України, місяці імпорту	не менше 3

1.2.5.3 Безпека грошового ринку та інфляційних процесів

Рівень інфляції виявляється у зростанні цін, що призводить до знецінення коштів і населення, і суб'єктів підприємницької діяльності. Показник інфляції є

визначальним щодо рівня забезпечення внутрішньої фінансової стабільності у конкретній країні. Для багатьох центральних банків головним завданням є дотримання певних інфляційних орієнтирів. Так, у своїй діяльності Європейський центральний банк виходить насамперед з того, щоб рівень інфляції у країнах зони євро не перевищував 2%. Проведення будь-яким центральним банком грошово-кредитної політики пов'язано з урахуванням інфляційного чинника. Рівень інфляції в Україні визначається Державним комітетом статистики. Він розраховується у відсотках і залежить від зміни вартості так званого кошика основних споживчих товарів. У статистичних матеріалах Держкомстату України показник інфляції віднесено до основних соціально-економічних показників, він має назву "індекс споживчих цін".

Рівень монетизації економіки у конкретному році визначається у відсотках як відношення обсягу грошової маси за агрегатом М3 до річного обсягу ВВП. Фактично, цей показник відображає рівень забезпечення економіки держави грошовими ресурсами. Дані щодо обсягів грошової маси містяться у бюлетенях Національного банку України (НБУ). В них міститься також інформація щодо обсягу іноземної валюти у загальному обсязі грошової маси М3.

Таблиця 8 – Індикатори та порогові значення індикаторів стану фінансової безпеки України

№ з/п	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення (x_{opt})
3. Безпека грошового ринку та інфляційних процесів		
3.1	Відношення обсягу грошового агрегату М3 до ВВП (рівень монетизації), %	не більше 50
3.2	Відношення ВВП до обсягу грошового агрегату М2 (швидкість обігу), кількість обертів	не більше 2
3.3	Обсяг готівки, % до ВВП	не більше 4
3.4	Рівень інфляції (до грудня попереднього року), %	не більше 107
3.5	Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих комерційними банками, %	не менше 30
3.6	Рівень середньої процентної ставки кредитів комерційних банків відносно інфляції, %	не більше 5

1.2.5.4 Боргова безпека

Обсяги внутрішніх і зовнішніх боргів держави - це обсяги непогашених на конкретну дату запозичень, здійснених державою, відповідно, на внутрішніх і зовнішніх ринках запозичень. Рівень боргової безпеки держави для внутрішнього боргу і для зовнішнього боргу визначається зіставленням, відповідно, внутрішнього або зовнішнього боргу з обсягами річного ВВП.

Інформацію щодо обсягів внутрішніх і зовнішніх боргів та витрат державного бюджету України на їх погашення та обслуговування надає Мі-

ністерство фінансів. Критерієм “безпеки” боргів є спроможність держави їх погашати та обслуговувати. З огляду на це, визначається порогове значення відношення боргів до ВВП. У міжнародній практиці прийнято, що зовнішній державний борг “безпечний”, якщо він не перевищує 60% від ВВП. “Безпечний” рівень зовнішнього державного боргу не повинен перевищувати 25%.

Таблиця 9 – Індикатори та порогові значення індикаторів стану фінансової безпеки України

№ з/п	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення (x_{opt})
4. Боргова безпека		
4.1	Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	не більше 60
4.2	Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %	не більше 25
4.3	Рівень зовнішньої заборгованості на одну особу, дол. США	не більше 200
4.4	Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	не більше 70
4.5	Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	не більше 12
4.6	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування зовнішнього боргу до доходу державного бюджету, %	не більше 20
4.7	Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, %	не більше 30
4.8	Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування внутрішнього боргу до доходів державного бюджету, %	не більше 25
4.9	Відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП, %	не більше 30

1.2.5.5 Безпека страхового ринку

Таблиця 10 – Індикатори та порогові значення індикаторів стану фінансової безпеки України

№ з/п	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення (x_{opt})
1	2	3
5. Безпека страхового ринку		
5.1	Показник проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %	8-12

Продовження табл. 10

1	2	3
5.2	Показник "щільності страхування" (страхові премії на одну особу), дол. США	не менше 140
5.3	Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	не менше 30
5.4	Рівень страхових виплат, %	не менше 30
5.5	Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %	не більше 25
5.6	Частка сукупного обсягу статутних капіталів страхових компаній, що належать нерезидентам у загальному їх обсязі, %	не більше 30

1.2.5.6 Банківська безпека

Вартість банківських кредитів визначається річними відсотками, що сплачує позичальник комерційному банку за користування його кредитами. Чим вищий відсоток позичальник виплачує банку за користування його кредитами, тим менш привабливими і доступними ці кредити будуть для позичальника. І навпаки, зі зниженням вартості кредитів рівень їх доступності і привабливості для позичальника підвищується. Слід зазначити, що рівень ставок кредитування економіки з боку комерційних банків залежить від рівня облікових ставок центрального банку, зміна яких використовується останнім для регулювання обсягів грошової пропозиції для економіки. Дані щодо рівня відсоткових ставок банківських кредитів для економіки містяться у бюлетенях НБУ.

Таблиця 11 – Індикатори та порогові значення індикаторів стану фінансової безпеки України

№ з/п	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення (x_{opt})
1	2	3
6. Банківська безпека		
6.1	Вартість банківських кредитів, %	не більше 10%
6.2	Частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %	не більше 30
6.3	Обсяг кредитування банками реального сектору економіки, % до ВВП	не менше 30

1.2.5.7 Безпека фондового ринку

Таблиця 12 – Індикатори та порогові значення індикаторів стану фінансової безпеки України

№ з/п	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення (x_{opt})
7. Безпека фондового ринку		
7.1	Відношення обсягу номінальної капіталізації ринку акцій до ВВП, %	60-90
7.2	Дохідність облігацій внутрішньої державної позики, %	3-4
3.3	Частка покриття державними цінними паперами внутрішнього державного боргу, %	не більше 30

1.2.6 Виробнича безпека

Виробнича безпека – це такий рівень розвитку промислового комплексу країни, що здатний забезпечити зростання економіки та розширене її відтворення.

Таблиця 13 – Індикатори та порогові значення індикаторів стану виробничої безпеки України

№ з/п	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення (x_{opt})
1	Коефіцієнт ліквідації промислових фондів, %	не менше 2,5
2	Частка у промисловому виробництві обробної промисловості, %	не менше 70
3	Частка у промисловому виробництві машинобудування, %	не менше 20
4	Матеріаломісткість промислового виробництва, грн./грн.	не більше 0,5
5	Фондомісткість промислової продукції, грн./грн.	не більше 1,15
6	Рентабельність операційної діяльності промислових підприємств, %	не менше 5
7	Індекс реального промислового виробництва, % до 1990 року	не менше 100
8	Ступінь зносу основних засобів промисловості, %	не більше 35

1.2.7 Енергетична безпека

Енергетична безпека – це такий стан економіки, який забезпечує захищеність національних інтересів у енергетичній сфері від наявних і потенційних загроз внутрішнього та зовнішнього характеру, дає змогу задовольняти реальні потреби в паливно-енергетичних ресурсах для забезпечення життєдіяльності населення та надійного функціонування

національної економіки в режимах звичайного, надзвичайного та воєнного стану.

Забезпеченість паливно-енергетичними ресурсами є визначальним чинником економічного розвитку і соціальної стабільності. Рівень забезпечення потреби країни у якісних і економічно доступних паливно-енергетичних ресурсах (ПЕР) є найважливішим критерієм енергетичної безпеки.

Рівень забезпечення потреби в основних видах первинних паливно-енергетичних ресурсів (нафті, природному газі, вугіллі), що задовольняється за рахунок власного видобутку та імпортованих поставок, розраховується за формулою:

$$PЗн = Hн/Пн \times 100\%, \quad (7)$$

де $PЗн$ - рівень забезпечення потреби у нафті, у відсотках;

$Hн$ - надходження нафти на внутрішній ринок за рахунок власного видобутку та імпорту, млн. тонн;

$Пн$ - потреба внутрішнього ринку у нафті, млн. тонн.

Аналогічно розраховується рівень забезпечення потреби у природному газі ($PЗг$) та вугіллі ($PЗв$).

Показники розраховуються за даними НАК “Нафтогаз України” та Міністерства палива та енергетики України.

Порогові значення даних показників дорівнюють 100%, адже тільки цілковите забезпечення потреби відповідає поняттю енергетичної безпеки.

З огляду на стратегічний характер енергетичних ресурсів, монополія однієї країни у забезпеченні потреби в енергоносіях є чинником загроз енергетичній і економічній безпеці країни. Тому для моніторингу рівня енергетичної безпеки доцільно визначати *рівень забезпечення потреби, що покривається за рахунок імпорту з однієї країни*. Цей показник розраховується за тими видами первинних паливно-енергетичних ресурсів, що надходять на внутрішній ринок переважно через імпортування (нафти і природного газу).

Частка забезпечення потреби у нафті і природному газі, що покривається за рахунок імпорту з однієї країни, може бути визначена за формулою:

$$Pімн = Hімн/П \times 100\%. \quad (8)$$

де $Pімн$ - рівень забезпечення потреби у нафті за рахунок імпорту з однієї країни, у відсотках;

$Hімн$ - надходження нафти на внутрішній ринок за рахунок імпорту з однієї країни;

$П$ - потреба внутрішнього ринку у нафті.

Аналогічно розраховується частка забезпечення потреби у природному газі.

В енергодефіцитних країнах, до яких належить Україна, частка імпорту енергоносіїв з однієї країни (порогове значення) не повинна перевищувати 30% загальної їх потреби. Інакше монопольний постачальник може здійснювати

економічний і політичний тиск на країну-імпортера. Показники розраховуються за даними НАК “Нафтогаз України”.

Ще одним важливим критерієм, що значною мірою визначає конкурентоспроможність продукції, є *енергоємність ВВП*. Для України, що є енергодефіцитною країною, енергоємність багато в чому визначає обсяги імпорту енергетичних ресурсів, що посилює вплив цього показника на рівень енергетичної безпеки країни.

Для моніторингу рівня енергетичної безпеки доцільно визначати рівень енергоємності ВВП (економіки країни), а також енергоємність галузей промисловості та основних видів продукції. Енергоємність економіки (галузі, виду продукції) визначається як відношення спожитих енергетичних ресурсів до ВВП країни (випуску продукції галузі, випуску продукції даного виду) за відповідний період:

$$\text{ввп} = \text{Вер}/\text{ВВП}, \quad (9)$$

де Кввп - енергоємність економіки (галузі, продукції) відповідно;

Вер - обсяг витрат енергетичних ресурсів в економіці (галузі, на виробництво певної продукції), млн. тонн умовного палива;

ВВП – ВВП або випуск продукції галузі, випуск продукції даного виду, млн. дол. США.

Розраховується показник за даними Держкомстату України, НАК “Нафтогаз України” і Міністерства енергетики. Порогові значення даних показників визначаються на рівні аналогічних показників провідних країн світу.

Таблиця 14 – Індикатори та порогові значення індикаторів стану енергетичної безпеки України

№ з/п	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення ($X_{\text{опт}}$)
1	2	3
1	Енергоємність ВВП, кг умовного палива/грн.	0,2-0,5
2	Ступінь забезпечення паливно-енергетичними ресурсами, % - природний газ - нафта - вугілля	не менше 100 не менше 100 не менше 100
3	Частка власних джерел у балансі паливно-енергетичних ресурсів держави, %	не менше 50
4	Частка домінуючого паливного ресурсу у споживанні паливно-енергетичних ресурсів, %	не більше 30
5	Знос основних виробничих фондів підприємств паливно-енергетичного комплексу, %	не більше 50
6	Відношення інвестицій у підприємства паливно-енергетичного комплексу до ВВП, %	3-4

Продовження табл. 14

1	2	3
7	Завантаження транзитних частин нафто- та газотранспортних систем:	
	транзит нафти, млн. тонн	56-65
	транзит газу, млрд. м ³	не менше 175
8	Обсяг видобутку вугілля, млн. тонн	70-100
9	Частка імпорту паливно-енергетичних ресурсів з однієї країни (компанії) в загальному його обсязі, %	
	- природний газ	не більше 30
	- нафта	не більше 30

1.2.8 Продовольча безпека

Продовольча безпека – це такий рівень продовольчого забезпечення населення, який гарантує соціально-економічну та політичну стабільність у суспільстві, стійкий та якісний розвиток нації, сім'ї, особи, а також сталий економічний розвиток держави.

Таблиця 15 – Індикатори та порогові значення індикаторів стану продовольчої безпеки України

№ з/п	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення (x_{opt})
1	2	3
1	Добова калорійність харчування людини, тис. ккал	не менше 2,5
2	Споживання м'яса та м'ясопродуктів (за рік/особа), кг	не менше 83
3	Споживання молока та молочних продуктів (за рік/особа), кг	не менше 380
4	Споживання яєць (за рік/особа), шт.	не менше 290
5	Споживання риби та рибопродуктів (за рік/особа), кг	не менше 20
6	Споживання цукру (за рік/особа), кг	не менше 38
7	Споживання олії та інших рослинних жирів (за рік/особа), кг	не менше 13
8	Споживання картоплі (за рік/особа), кг	не менше 124
9	Споживання овочів та баштанних (за рік/особа), кг	не менше 161
10	Споживання фруктів, ягід, горіхів та винограду (без переробки на вино) (за рік/особа), кг	не менше 90
11	Споживання хлібу та хлібопродуктів (за рік/особа), кг	не менше 101
12	Рівень перехідних запасів зерна, відсоток від річного споживання	не менше 17
13	Виробництво зерна на одну особу за рік, тонн	не менше 0,8

1.2.9 Демографічна безпека

Демографічна безпека – це такий стан захищеності держави, суспільства та ринку праці від демографічних загроз, при якому забезпечується розвиток України з урахуванням сукупності збалансованих демографічних інтересів держави, суспільства й особистості відповідно до конституційних прав громадян України.

Одним із показників рівня демографічного стану є *сумарний коефіцієнт народжуваності (СКН)*, що характеризує середню кількість дітей, народжених однією жінкою у гіпотетичному поколінні за все її життя, за умови збереження у кожній віковій групі існуючого рівня народжуваності. Розраховується Державним комітетом статистики України як сума вікових коефіцієнтів народжуваності за всіма віковими інтервалами (K_a). Його розмір не залежить від вікового складу населення і характеризує середній рівень народжуваності у тому календарному році, для якого він визначається:

$$СКН = \sum_{t=15}^{49} K_a, \quad (10)$$

де t - вікові групи від 15 до 49 років;

Вікові коефіцієнти народжуваності розраховуються як відношення чисельності народжених за рік дітей жінками відповідної вікової групи ($BГ$) до середньорічної чисельності жінок цієї вікової групи ($ЧЖ$) за формулою:

$$K_a = BГ/ЧЖ. \quad (11)$$

Простому відтворенню населення відповідає його значення, що дорівнює 2,2 дитини на одну жінку репродуктивного віку, і його можна визнати як пороговий. Тому рівень народжуваності, менший від порогового, необхідно оцінювати як критичний.

Наступним індикатором рівня демографічного стану є *загальний коефіцієнт народжуваності (K_n)*. Розраховується він як відношення чисельності народжених упродовж календарного року ($ЧН$) до середньорічної чисельності населення (P). Обчислюється в проміле:

$$K_n = ЧН/P \cdot 1000. \quad (12)$$

Розраховується за даними Держкомстату України. Порогове значення на рівні 14,6 народжених на 1000 осіб.

Найбільш реальною демографічною загрозою є різке зростання смертності населення у всіх вікових групах, особливо у працездатному віці. Індикатором слугує *загальний коефіцієнт смертності (K_c)*. Розраховується як відношення чисельності померлих упродовж календарного року ($ЧП$) до середньорічної чисельності населення (P). Обчислюється в проміле:

$$K_c = ЧП/Р \cdot 1000. \quad (13)$$

Розраховується за даними Держкомстату України. Порогове значення на рівні 11,6 померлих на 1000 осіб.

Додатковими показниками демографічної безпеки є:

- природний приріст або природне скорочення населення, що розраховується як різниця між чисельністю народжених живими та чисельністю померлих;

- коефіцієнт старіння населення (частка людей у віці 60 років та старше в середньорічній кількості населення);

- показник очікуваної тривалості життя при народженні, що характеризує кількість років, що в середньому належало б прожити людині із покоління народжених за умови, що упродовж усього життя цього покоління рівень смертності у кожному віці залишиться такий, як у даний період;

- коефіцієнт демографічного навантаження, що характеризує кількість непрацездатного населення на кожні 1000 осіб працездатного віку.

Таблиця 16 – Індикатори та порогові значення індикаторів стану демографічної безпеки України

№ з/п	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення (x_{opt})
1	Очікувана тривалість життя при народженні, років	не менше 70
2	Коефіцієнт дитячої смертності (померло дітей віком до одного року на 1 тис. народжених), осіб	не більше 1-2
3	Коефіцієнт природного приросту (на 1 тис.), осіб	не менше 2,8
4	Сумарний коефіцієнт народжуваності населення, (середня кількість дітей, народжених жінкою за все життя), осіб	не менше 2,2
5	Загальний коефіцієнт народжуваності, проміле	не менше 14,6
6	Загальний коефіцієнт смертності, проміле	не більше 11,6
7	Чистий коефіцієнт відтворення населення (брутто), осіб	не менше 1,1
8	Коефіцієнт старіння (станом на 1 січня), %	не більше 18
9	Демографічне навантаження непрацездатного населення на працездатне, %	не більше 60

1.2.10 Соціальна безпека

Соціальна безпека – це такий стан розвитку держави, при якому держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз.

Соціально безпечним суспільством слід розуміти таке, стан економіки якого може забезпечити високий рівень життя, гармонійний і якісний розвиток особистості. Падіння рівня життя стало однією з найгостріших соціально-економічних проблем в Україні. У сучасних умовах саме людський розвиток визначає перспективи країни. Вимірюванню людського розвитку велику увагу приділяє Організація Об'єднаних Націй (ООН). Згідно з концепцією ООН, для вимірювання людського розвитку був розроблений відповідний індекс - індекс людського розвитку (ІЛР). Цей показник застосовується для вимірювання, динамічного аналізу і порівняння рівня життя в окремих країнах.

Водночас для запобігання виникненню загроз у соціальній сфері необхідно додатково здійснювати моніторинг таких показників, як рівень зайнятості та безробіття, грошові доходи населення, заробітна плата працюючих, величина прожиткового мінімуму.

Рівень безробіття розраховується як відношення (у відсотках) кількості безробітних віком 15- 70 років (зареєстровані та незареєстровані у державній службі зайнятості) до економічно активного населення (робочої сили) означеного віку або відповідної соціально-демографічної ознаки. Дані надаються Державним комітетом статистики України. Порогове значення рівня безробіття - 10%.

Іншим важливим показником соціальної безпеки є *грошові доходи населення*. Складовими грошових доходів є: оплата праці, доходи від сільського господарства, пенсії, допомоги та стипендії, а також доходи від продажу іноземної валюти.

Рівень середньорічних номінальних грошових доходів на одну особу в Україні розраховується за формулою:

$$РД = М/Ч, \quad (14)$$

де РД - рівень середньорічних грошових доходів на одну особу, грн. (з огляду на офіційний курс національної валюти до долара США, показник розраховується і в доларовому еквіваленті);

М - річні грошові доходи населення, у вартісному вимірі;

Ч - середньорічна чисельність населення, млн. осіб.

Середньомісячні грошові доходи на одну особу розраховуються з огляду на середньорічні (за даними Держкомстату України).

До показників соціальної безпеки правомірно відносити й складову грошових доходів - оплату праці працівників. Оплата праці найманих працівників складається із заробітної плати, фактичних і умовних внесків наймачів на соціальне страхування.

До показників соціальної безпеки відносять також: величину прожиткового мінімуму, що встановлює Верховна Рада України; кількість населення, що отримує нижче за прожитковий мінімум (дані надає Держкомстат України).

Таблиця 17 – Індикатори та порогові значення індикаторів стану соціальної безпеки України

№ з/п	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення (X_{opt})
1	2	3
1	Грошові доходи населення, млн.. грн.	
2	Частка населення із сукупними витратами, які нижче 75 % медіанного рівня сукупних витрат (рівень бідності), %	не більше 25
3	Частка населення із середніми сукупними витратами на одну особу на місяць, які нижче прожиткового мінімуму, %	не більше 40
4	Відношення середньої зарплати до прожиткового мінімуму, разів	не менше 3
5	Відношення мінімального розміру пенсії до прожиткового мінімуму, разів	1,5-2
6	Відношення індексу номінальних сукупних ресурсів домогосподарств до індексу споживчих цін, разів	не менше 1
7	Відношення сукупних витрат 10% найбільш забезпеченого населення до 10 % найменш забезпеченого, разів	не більше 8
8	Частка витрат на харчування (продовольчі товари та харчування поза домом) у загальному обсязі споживчих грошових витрат домогосподарств, %	не більше 50
9	Рівень безробіття (за методологією МОП), %	не більше 10
10	Рівень тривалого безробіття у працездатному віці (відношення чисельності безробітних понад шість місяців до загальної чисельності безробітних), %	не більше 25-30
11	Наявність житлового фонду в середньому на одну особу, м ²	не менше 25
12	Кількість уперше зареєстрованих випадків захворювань на 100 осіб	не більше 60
13	Обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я, % до ВВП	не менше 4
14	Обсяг видатків зведеного бюджету на освіту, % до ВВП	не менше 8,3
15	Охоплення випускників 9-х класів повною середньою освітою, %	не менше 100

2 ФОРМИ І МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

2.1 Критерії оцінки якості виконання контрольної роботи

Контрольна робота виконується студентами заочної форми навчання за індивідуальним завданням, оформляється відповідно до методичних рекомендацій та здається науковому керівнику на перевірку у визначений індивідуальним завданням строк, але не пізніше ніж за місяць до екзаменаційної сесії.

Після перевірки і доопрацювання контрольної роботи вирішується питання про допущення її до захисту, але не пізніше, ніж за два тижні до екзаменаційної сесії.

Критерії оцінки якості виконання контрольної роботи наведені в таблиці 18.

Таблиця 18 – Критерії оцінки якості контрольної роботи

Характеристика роботи	Максимальна кількість балів
Робота за змістом і оформленням повністю відповідає вимогам методичних вказівок	5
Робота має аналітичний, творчий характер з елементами наукового пошуку, спрямованого на удосконалення діяльності об'єкта досліджень	10
В роботі правильно та повно розкритий зміст наведених категорій, понять, методик	5
Студентом не порушений план виконання роботи і термін її здавання на перевірку та на захист	5
При захисті студент досконало володіє методами аналізу та прийомами дослідження, якими він користувався під час виконання роботи	5
При захисті студент вміє робити висновки та узагальнення і обґрунтовувати власні пропозиції та результати, що ним отримані у контрольній роботі.	10
ВСЬОГО	40 балів

Контрольна робота вважається “зарахованою”, якщо студент при захисті набрав від 20 до 40 балів та “незарахованою” – якщо менше 20 балів. Студенти, що отримали “незараховано”, мають виконати контрольну роботу повторно за новим завданням і до заліку з дисципліни не допускаються.

2.2 Поточний контроль

Форми поточного контролю наведені в таблиці 19

Таблиця 19 – Форми поточного контролю

Тема за навчальною програмою дисципліни	Вид занять	Форма контролю	Кількість балів
Теми згідно тематичного плану (теми 1-14)	Лекції	1. Конспект лекцій 2. Відвідування занять	0...20 0...5
	Практичні заняття	1. Підготовленість 2. Активність 3. Самостійність 4. Уміння приймати рішення 5. Виконання контрольної роботи	0...10 0...5 0...10 0...10 0...40
Усього за курс			0...100

2.3 Підсумковий контроль

Підсумковий контроль знань студентів здійснюється у відповідності до „Положення про систему підсумкового контролю, оцінювання знань та визначення рейтингу студентів”, затвердженого наказом ректора ЧДТУ №20 від 10.02.2005р. Відповідно до цього положення студенти за результатами модульних контролів отримують сумарну модульну оцінку, яка за умов достатньої кількості балів, які набрали студенти на практичних заняттях, модульних контрольних роботах, в самостійній творчій роботі, є основою для заліку без обов’язкової присутності студентів, якщо вони мають необхідний рівень поточних знань та виконали всі поточні завдання на: “відмінно”, “добре”, “задовільно”.

Якщо студенти виконали поточні завдання частково при задовільному рівні знань, то залік проводиться по питанням, які складені на основі програми курсу і є єдиними для всіх форм навчання. Під час підготовки до відповіді не дозволяється користуватися допоміжними матеріалами: конспектами, підручниками, довідниками, словниками тощо.

Результатом заліку є письмова або усна відповідь на теоретичні питання білета та письмове розв’язання практичного завдання.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Конституція України: офіц. текст: [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996р. із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004р.: станом на 1 січня 2006р.]. – К.: Мін.-во Юстиції України, 2006. – 124с.
2. Господарський кодекс України: [закон України: офіц. текст: за станом на 19 січня 2012р.] // Офіційний вісник України. – 2003. – №11. – С.303. – Ст.462.
3. Цивільний кодекс України: [закон України: офіц. текст: за станом на 8 березня 2011р.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15&c=1#Public>.
4. Про банки і банківську діяльність: [закон України: офіц. текст: за станом на 7 грудня 2000р.] // Відомості Верховної Ради. – 2001. – №5-6. – Ст.30.
5. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: [закон України: офіц. текст: за станом на 16 липня 1999р. із змінами, внесеними Законом України від 9 лютого 2006р.] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2006. – №46. – ст.391.
6. Про захист економічної конкуренції: [закон України: офіц. текст: за станом на 11 січня 2001р.] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – №12.
7. Про основи національної безпеки України: [закон України: офіц. текст: за станом 19 липня 2003р. № 964-IV] // Офіційний вісник України – 2003. – № 29. – С.38.
8. Про охоронну діяльність: [закон України: офіц. текст: за станом 17 листопада 2011р.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
9. Про охорону праці: [закон України: офіц. текст: за станом на 21 листопада 2002р., із змінами, внесеними Законом України від 25 березня 2005р.] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2005. – №35. – ст.491.
10. Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту): [постанова Кабінету Міністрів України: офіц. текст за станом на 20 січня 1998 р. №65] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show>.
11. Про систему валютного регулювання і валютного контролю: [декрет Кабінету Міністрів України: офіц. текст за станом на 12 січня 2012 р. №4205-17] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/15-93>.
12. Про цивільну оборону України: [закон України: офіц. текст: за станом на 3 лютого 1994р. № 2974-XII]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rainbow.gov.ua/content/zakon_onbu.html.
13. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України:

[Постанова Верховної Ради України: офіц. текст: за станом на 19 червня 2003р.]
// Відомості Верховної Ради. – 2003. – №39. – С.351.

14. Про затвердження Порядку надання Державною службою фінансового моніторингу України Національному банку України інформації для підвищення ефективності здійснення нагляду за додержанням банками вимог законодавства з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму: [постанова Правління НБУ за станом на 17 січня 2012 р. №7] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58478.

15. Галузевий стандарт вищої освіти України з підготовки магістрів за спеціальністю специфічних категорій 8.18010014 «Управління фінансово-економічною безпекою» кваліфікації «Професіонал з фінансово-економічної безпеки» та «Аналітик з питань фінансово-економічної безпеки». – К.: Таксон, 2012. – 268с.

16. Агафонов Г.Г. Концепции безопасности / Агафонов Г. Г., Буришев С.А., Прохоров С.Л. - К. : А-ДЕПТ, 2005. - 270 с.

17. Ареф'єва О.В. Планування економічної безпеки підприємств / О.В. Ареф'єва, Т.Б. Кузенко. – К.: вид-во Європ. ун-ту, 2005. – 170с.

18. Баяндин Н. И. Технологии безопасности бизнеса: введение в конкурентную разведку: учебн.-практ. пособ./Баяндин Н. И. - М. : Юристъ, 2002. - 320 с.

19. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізм зміцнення: Монографія. Львів:Арал, 2008.- 384с.

20. Веретенникова Г. Б. Економічна безпека підприємства: планування й організація : конспект лекцій / Веретенникова Г. Б. - Х.: Вид. ХНЕУ, 2008. - 84 с.

21. Данільян О. Г. Національна безпека України : структура та напрямки реалізації : навч. посібн. / Данільян О. Г., Дзьобань О. П., Панов М. І. - Х. : Фоліо, 2002. - 285 с.

22. Економічна безпека в Україні: держави, фірми, особи : навч. посібн. / Реверчук А. Й., Малик Я. Й., Кульчицький І. І. та ін. - Львів : ЛФМАУП, 2000. - 192 с.

23. Економічна безпека підприємств, організацій та установ : навч. посіб. / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін. - К. : Правова єдність, 2009. - 544 с.

24. Єпіфанов А.О., Пластун О.Л., Домбровський В.С. та ін. Фінансова безпека підприємств і банківських установ/ за аг. Ред.. А.О. Єпіфанова. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 295 с.

25. Зубок М. І. Безпека підприємницької діяльності: нормативно- правові документи комерційного підприємства, банку / Зубок М. І., Зубок Р. М. - К. : Істина, 2004. - 144 с.

26. Зубок М.І., Рубцов В.С., Яременко С.М., Гусарова В.Г. Економічна безпека суб'єктів підприємництва: навч. посіб. – К.: 2012 – 226 с.

27. Іванюта Т.М. Заїчковський А.О. Економічна безпека підприємства: навч. посібник/ Т.М. Іванюта, А.О. Заїчковський – К.: Центр учбової

літератури, 2009. – 256с.

28. Кавун С. В. Информационная безопасность в бизнесе : научное издание. - Х. : Вид. ХНЕУ, 2007. - 408 с.

29. Кавун С. В. Інформаційна безпека : підручник / С. В. Кавун. - Х. : Вид. ХНЕУ, 2009. - 368 с.

30. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: навч. посібн. / Камлик М.І. - К. : Атіка, 2005.- 432 с.

31. Кириленко В. І. Інвестиційна складова економічної безпеки : монографія / В. І. Кириленко. - К. : КНЕУ, 2005. - 232 с.

32. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія / Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. - К. : Лібра, 2003. - 280 с.

33. Куркин Н. В. Управление экономической безопасностью развития предприятия : монография / Куркин Н. В. - Днепропетровск : АРТ- ПРЕСС, 2004. - 284 с.

34. Низенко Е. И. Обеспечение безопасности предпринимательской деятельности : учебн. пособ. / Низенко Е. И. - К. : МАУП, 2003. - 124 с.

35. Олейников Е. А. Экономическая и национальная безопасность : учебник для вузов / Е. А. Олейников. - М. : Экзамен, 2005. - 766 с.

36. Основи економічної безпеки : підручник / Бандурка О. М., Духов В. Є., Петрова К. Я. та ін. - Х. : Вид. НУВС, 2003. - 236 с.

37. Петренко И. Н. Безопасность экономического пространства хозяйствующего субъекта / И. Н. Петренко. - М. : Анкил, 2005. - 280 с.

38. Пономаренко В. С. Концептуальні основи економічної безпеки : монографія / В. С. Пономаренко, С. В. Кавун. - Х. : Вид. ХНЕУ, 2008. - 256 с.

39. Реверчук Н. Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур : монографія / Реверчук Н. Й. - Львів : ЛБІ НБУ, 2004. - 195 с.

40. Соснин А. С. Менеджмент безопасности предпринимательства : учебн. пособ. / Соснин А. С., Пригунов П. Я. - К. : Изд. Европейского университета, 2005. - 240 с.

41. Филин С. А. Информационная безопасность : учебн. пособ. - М. : Изд. "Альфа-Пресс", 2006. - 412 с.

42. Шкарлет С.М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект: монографія / С.М. Шкарлет. – К.: Книжкове видавництво НАУ, 2007. – 432 с.

Допоміжна

1. Андрощук Г.А. Экономическая безопасность предприятия: защита коммерческой тайны: [монографія] / Г.А. Андрощук, П.П. Крайнев. – К.: ИнЮре, 2000. – 400с.

2. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) / О.І. Барановський / Київський національний торговельно-економічний ун-т. – К.: КНТЕУ, 2004. – 760с.

3. Барчан Г.Ю. Безпека і бізнес: правові та управлінські аспекти: монографія / Г.Ю. Барчан, О.Г. Барчан. – К.: Сталь, 2008. – 164с.
4. Білоусова І.А. Управлінський облік – інформаційна складова системи економічної безпеки підприємства: монографія / І.А. Білоусова. – К.: Дорадо-Друк, 2010. – 432с.
5. Богомоллов В.А. Экономическая безопасность: [учеб. пособие для студ. вузов, обучающихся по спец. экономики и управления] / В.А. Богомоллов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 303с.
6. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: [монографія] / Т.Г. Васильців. – Львів: Арал, 2008. – 384с.
7. Вечканов Г.С. Экономическая безопасность / Г.С. Вечканов. – СПб.: Вектор, 2005. – 251 с.
8. Вітлінський В.В. Ризикологія в економіці та підприємстві: монографія / В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко. – К.: КНЕУ, 2004. – 480с.
9. Гапоненко В.Ф. Экономическая безопасность предприятий. Подходы и принципы / В.Ф. Гапоненко, А.Л. Беспалько, А.С. Власков. – М.: Издательство «Ось-89», 2007. – 208с.
10. Гнибіденко І.Ф. Соціальна безпека: теорія та українська практика / І.Ф. Гнибіденко, А.М. Колот, О.Ф. Новікова, В.М. Новіков, Б.Й. Пасхавер. – К.: КНЕУ, 2006. – 291с.
11. Головінов О.М. Соціальна політика та економічна безпека / О.М. Головінов, М.Є. Горожанкіна, Л.І. Дмитриченко, Л.А. Дмитриченко, Г.П. Жемчужнікова. – Донецьк: Каштан, 2004. – 335с.
12. Гончаренко Л.П. Экономическая и национальная безопасность: учебник / под ред. Л.П. Гончаренко. – М.: ЗАО «Экономика», 2007. – 543с.
13. Грунин О. Экономическая безопасность организации / О. Грунин, С. Грунин. – СПб.: Изд-во «Питер», 2002. – 160с.
14. Довідник кваліфікаційних характеристик працівників «Безпека господарської діяльності підприємства, установи, організації». – К.: ДУ НДІ СТВ, 2011.
15. Доронин А.И. Бизнес-разведка / А.И. Доронин. – М.:Изд-во «Ось-89», 2002. – 288с.
16. Економічна безпека підприємств, організацій та установ / В.Л. Ортинський, І.С. Керницький, З.Б. Живко. – К.: Правова єдність, 2009. – 544с.
17. Іванюта Т.М. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Т.М. Іванюта, А.О. Заїчковський. – К.: Центр учбової літера тури, 2009. – 256с.
18. Захаров О.І. Управління фінансово-економічною безпекою: Галузевий стандарт вищої освіти підготовки магістра за спеціальністю специфічних категорій 8.000015 «Управління фінансово-економічною безпекою» кваліфікації 2414.2 «Професіонал з фінансово-економічної безпеки» / О.І. Захаров, О.А. Кириченко, В.В. Крутов, П.Я. Пригунов, В.С. Сідак, В.І. Франчук та ін. – К.: Вид-во «Шпора», 2008. – 111с.

19. Зубок М.І. Безпека банківської діяльності [Текст]: навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / М. І. Зубок. – К.: КНЕУ. – 2003. – 154с.
20. Єрмошенко М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. – К.: Київ.нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 309с.
21. Класифікатор професій України. – ДК 003: 2005. – К.: Вид-во КНТ, 2007. – 345с.
22. Кириченко О.А. Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання: [монографія] / [О.А. Кириченко, М. П. Денисенко, В.С. Сідак, С.М. Лаптев, С.А. Єрохін, О.І. Захаров, П.Я. Пригунов та ін.]. – К.: ІМБ Університету економіки та права «КРОК», 2010. – 412с.
23. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: [монографія] / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко. – К.: Лібра, 2003. – 280 с.
24. Крутов В.В. Становлення та розвиток недержавної системи безпеки підприємництва / В.В. Крутов. – К.: Вид-во «Фенікс», 2008. – 406с.
25. Кузнецов И.М. Учебник по информационно-аналитической работе / И.М. Кузнецов. – М.: Яуза, 2001. – 320с.
26. Кузнецов О.О. Захист інформації та економічна безпека підприємства: [монографія] / О.О. Кузнецов, С.П. Євсєєв, С.В. Кавун. – Х. : ХНЕУ, 2008. – 360с.
27. Куркин Н.В. Управление экономической безопасностью развития предприятия: [монография] / Н.В. Куркин. – Днепропетровск: АРТ-ПРЕСС, 2004. – 450с.
28. Ліпкан В.А. Теоретико-методологічні засади управління у сфері національної безпеки України: [монографія] / В.А. Ліпкан. – К.: Текст, 2005. – 350с.
29. Мартюшева Л.С. Фінансова безпека підприємств / Л.С. Мартюшева, Т.Б. Кузенко, О.Ю. Литовченко. – Х.: ХНЕУ, 2008. – 140с.
30. Ніколаюк С., Никифорчук Д. Безпека суб'єктів підприємницької діяльності. – К.: КНТ, 2005. – 317с.
32. Новікова О.Ф. Економічна безпека: концептуальні визначення та механізми забезпечення: [монографія] / О.Ф. Новікова, Р.В. Покотиленко. – Донецьк: НАН України. Ін-т економіки промисловості, 2006. – 408с.
33. Пономаренко В.С. Экономическая безопасность региона: анализ, оценка, прогнозирование: [монография] / В.С. Пономаренко, Т.С. Клебанова, Н.Л. Чернова. – Х.: ИНЖЭК, 2004. – 364 с.
34. Попович В.М. Економіко-кримінологічна теорія детінізації економіки: [монографія] / В.М. Попович. – Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2001. – 546с.
35. Прыгунов П.Я. Психологическое обеспечение специальных операций: ролевое поведение: [учебное пособие] / П.Я. Прыгунов. – К.: Изд-во Европ. ун-та, 2000. – 303с.

36. Соснин А.С. Менеджмент безопасности предпринимательства: учебн. пособ. / А.С. Соснин, П.Я. Прыгунов. – К. : Изд-во Европ. ун-та, 2004. – 555с.

37. Шевченко Л.С. Соціальні ризики та соціальна безпека праці: [монографія] / Л.С. Шевченко / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х.: Право, 2009. – 278с.

38. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: монографія / за заг. редакцією д-ра екон. наук, проф. А.О.Єпіфанова, [А.О. Єпіфанов, О.Л. Пластун, В.С. Домбровський та ін.]. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 295с.

39. Фінансова безпека банківської діяльності [Текст]: навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни «Безпека банків» / [уклад. С. М. Побережний, О. Л. Пластун, Т. М. Болгар] ; Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 112с.

40. Франчук В.І. Концептуальні підходи до організації підготовки фахівців з економічної безпеки / В.І. Франчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.11. – С.356-363.

Електронні ресурси

www.finrisk.ru

www.hedging.ru

www.cfin.ru

www.aup.ru

www.eup.ru

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
1 ЗМІСТ ТА ОБСЯГ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ	4
1.1 Теоретична частина контрольної роботи	5
1.2 Рекомендації до практичної частини контрольної роботи	13
1.2.1 Макроекономічна безпека	14
1.2.2 Зовнішньоекономічна безпека	14
1.2.3 Інвестиційна безпека	16
1.2.4 Інноваційна безпека	17
1.2.5 Фінансова безпека	18
1.2.5.1 Бюджетна безпека	19
1.2.5.2 Валютна безпека	20
1.2.5.3 Безпека грошового ринку та інфляційних процесів	20
1.2.5.4 Боргова безпека	21
1.2.5.5 Безпека страхового ринку	22
1.2.5.6 Банківська безпека	23
1.2.5.7 Безпека фондового ринку	24
1.2.6 Виробнича безпека	24
1.2.7 Енергетична безпека	24
1.2.8 Продовольча безпека	27
1.2.9 Демографічна безпека	28
1.2.10 Соціальна безпека	29
2 ФОРМИ І МЕТОДИ КОНТРОЛЮ	32
2.1 Критерії оцінки якості виконання контрольної роботи	32
2.2 Поточний контроль	32
2.3 Підсумковий контроль знань	32
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	34